

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЦИФРОВИЙ РОЗВИТОК ТА ЕЛЕКТРОННА ДЕМОКРАТІЯ»

Ступінь освіти	магістр
Спеціальність	281 Публічне управління та адміністрування
Освітня програма	Цифрове врядування
Тривалість викладання	1-й семестр, 1 чверть
Кількість кредитів	3 кредити ЄКТС (90 годин)
лекції:	2 години на тиждень
практичні заняття:	2 години на тиждень
Мова викладання	українська

Сторінка курсу в СДО НТУ «ДП»: <https://do.nmu.org.ua/course/view.php?id=5946>

Кафедра, що викладає:

Державного управління і місцевого самоврядування (ДУМС)

Викладач:

Квітка Сергій Андрійович

професор, д. держ. упр.

Персональна сторінка

<https://palsg.nmu.org.ua/ua/kafedra/teachers/Kvitka/Kvitka.php>

E-mail:

Kvitka.S@nmu.one

1. Анотація до курсу

Цифрова трансформація змінює всі сфери розвитку суспільства у глобальному вимірі. Цифровий розвиток безпосередньо впливає на конкурентоспроможність країн та громад. Разом із зміною функцій публічної влади, відбувається і перехід на новий рівень можливостей комунікації органів публічного управління з громадянами та інституціями громадянського суспільства і, таким чином, нового сенсу набуває розуміння політичної демократії. Цифровізація створює не тільки нові можливості для сталого розвитку, а й нові цифрові загрози і виклики.

Всі ці процеси потребують розуміння та свідомого врахування в роботі органів держави та місцевого самоврядування, в особистому житті кожної людини. Саме тому цифрові компетентності увійшли у перелік 8 компетентностей потрібних людини у 21 столітті. Майбутнє світу, будь-якої країни, кожної людини неможливе без свідомого, безпечного і ефективного використання цифрових технологій.

Під час вивчення цієї дисципліни Ви ознайомитеся із основними концепціями та нормативно-правовою базою цифрової трансформації, дізнаєтеся про особливості політики цифрового розвитку держави та громад, отримаєте знання щодо інформаційної безпеки та

запобігання кіберзлочинам, сформуєте уявлення про можливості та механізми цифрової демократії та цифрової комунікації.

2. Мета та завдання курсу

Мета дисципліни «Цифровий розвиток та електронна демократія» – ознайомлення здобувачів з сучасним науковим поглядом на цифрову трансформацію суспільства, цифровий розвиток територій та громад, цифрові напрямки розвитку електронної демократії; формування у здобувачів вищої освіти комплексу спеціальних знань у сфері цифрового розвитку, у т. ч. знання щодо теоретико-правових та науково-технічних основ цифрового врядування, основних цифрових технологій в публічному управлінні та адмініструванні, здатності реалізовувати сучасні стратегії й концепції цифрового розвитку суспільства, підходи та моделі побудови якісно нової моделі демократії, орієнтованої на європейські стандарти.

Основними **завданнями** вивчення дисципліни є:

- ознайомити здобувачів вищої освіти зі складовими понятійно-категоріального апарату цифрового розвитку;
- сформувати навички розроблення та впровадження заходів із забезпечення інформаційної безпеки та протидії кіберзлочинам;
- сформувати вміння використовувати сучасні засоби та механізми цифрової комунікації, переходу від електронної до цифрової демократії;
- навчити здобувачів вищої освіти використовувати сучасні методи, моделі, цифрового розвитку громад і територій;
- навчити аналізувати та свідомо використовувати потенціал цифрових технологій в публічному управлінні та адмініструванні.

3. Результати навчання

Дисциплінарні результати навчання:

- *Знати* теоретичні, правові та технологічні основи цифрової трансформації, основні моделі та напрямки цифровізації, форми та методи використання цифрових технологій в публічному управлінні та адмініструванні.
- *Розуміти* основні напрямки державної політики цифровізації публічного управління та адміністрування, розвитку цифрового врядування, цифрового перетворення електронної демократії

4. Структура курсу

Лекції

1. Цифрова трансформація – світовий тренд розвитку суспільства

Поняття та концепції розвитку цифрового суспільства.

Цикли суспільного розвитку.

Четверта промислова революція (К. Шваб).

«Довгі хвилі» економіки та політики.

Прогнози сингулярності (Р. Курцвейл).

2. Електронна дипломатія у цифровому суспільстві

Визначення демократії та цифрового уряду.

Відмінності електронної та цифрової демократії.

Інструменти електронної демократії.

Можливості та загрози цифрової демократії.

3. Доступ до публічної інформації у формі публічних даних

Інформація – загальнотеоретичні та прикладні аспекти.

Вимірювання інформації. Великі бази даних. Відмінності публічної інформації.

Цифрові форми доступу до публічної інформації – відкриті дані за замовчуванням.
Офіційні сайти суб'єктів владних повноважень.
Інформаційна безпека та кіберзагрози: загальний огляд.

4. Цифрові компетентності

Ключові компетентностей людини для навчання протягом життя у 21 ст.
Особливості цифрових компетентностей.
Розвиток цифрових навичок та знань.
Цифрова освіта в Україні.
Цифрові робочі місця.

5. Політика цифрового розвитку

Сутність та закономірності цифровізації: світовий досвід.
Міжнародні індекси цифрового розвитку.
Цифрові платформи в публічному управлінні та адмініструванні.
Етапи цифрового розвитку в Україні.
Нормативно-правова база цифровізації.
Перспективи цифровізації.

6. Цифрові громади

Впровадження цифрового врядування на місцевому рівні.
Цифровий розрив та шляхи його подолання.
Особливості використання цифрових технологій в роботі органів місцевого самоврядування громад.
Смарт-спеціалізація регіонів та громад.
Технології розробки програм цифрового розвитку громад.

Практичні заняття

1. Типові загрози інформаційної безпеки.
2. Системи запобігання загрозам інформаційним активам органів публічної влади.
3. Аналіз веб-сайтів органів публічної влади.
4. Використання хмарних сервісів для вирішення управлінських задач.
5. Нормативно-правова база і перспективи цифровізації в Україні.
6. Аналіз програм цифрового розвитку громад Дніпропетровської області.

5. Технічне обладнання та/або програмне забезпечення

На лекційних заняттях обов'язково мати з собою гаджети зі стільниковим інтернетом. Активованій аккаунт університетської пошти (student.i.p@nmu.one) на Microsoft Office365. Перевірений доступ з ПК чи мобільного гаджету до застосунків Microsoft Office: Teams, Moodle. Інстальований на ПК та мобільних гаджетах пакет програм Microsoft Office (Word, Excel, Power Point).

6. Система оцінювання та вимоги

6.1. Навчальні досягнення здобувачів вищої освіти за результатами вивчення курсу оцінюватимуться за шкалою, що наведена нижче:

Рейтингова шкала	Інституційна шкала
90 – 100	відмінно
74-89	добре
60-73	задовільно
0-59	незадовільно

Загальні критерії досягнення результатів навчання відповідають описам 7-го кваліфікаційного рівня НРК.

6.2. Здобувачі вищої освіти можуть отримати підсумкову оцінку з навчальної дисципліни на підставі поточного оцінювання знань за умови, якщо набрана кількість балів складатиме не менше 60 балів. Максимально за поточною успішністю здобувач вищої освіти може набрати 100 балів.

Теоретична частина оцінюється за результатами поточного тестування. Поточна тестова контрольна робота містить 40 завдань, які відповідають тематиці лекцій. Здобувач отримує 1 бал за правильну відповідь. Всього здобувач може отримати за її виконання 40 балів.

Практична частина оцінюється за результатами участі студентів у практичних заняттях та поточного тестування. Передбачено проведення шести практичних занять, за участь у кожному (відповіді на запитання, участь у дискусії, презентація окремого питання, що розглядається в межах заняття тощо) студент може отримати 5 балів. Максимально за участь у практичних заняттях студент може отримати **30 балів (6*5 балів)**.

Поточна тестова контрольна робота містить 30 завдань, які відповідають тематиці практичних занять. Здобувач отримує 1 бал за правильну відповідь. Всього здобувач може отримати за її виконання 30 балів.

У сумі за практичну частину курсу при поточному оцінюванні студент може отримати **максимум 60 балів**.

Отримані бали за теоретичну та практичну частини додаються і є підсумковою оцінкою за вивчення навчальної дисципліни. Максимально за поточною успішністю здобувач вищої освіти може набрати 100 балів.

Розподіл максимальної кількості балів за складовими поточного контролю:

Теоретична частина	Практична частина	Разом
40	60	100

6.3. Критерії оцінювання підсумкової роботи. У випадку якщо здобувач вищої освіти за поточною успішністю отримав менше 60 балів та/або прагне поліпшити оцінку, проводиться підсумкове оцінювання (залік).

Залік проводиться у вигляді комплексної контрольної роботи, яка включає запитання з теоретичної та практичної частини курсу. Білет складається з 60 тестових завдань з чотирма варіантами відповідей, одна правильна відповідь оцінюється в 1 бал (разом 60 балів) та 10 тестових завдань з практичної частини, кожне з запитань оцінюється максимум у 4 бали (разом 40 балів), причому:

- 4 бали – відповідність еталону;
- 3 бали – відповідність еталону з незначними помилками;
- 2 бали – часткова відповідність еталону, питання повністю не розкрито;
- 1 бал – невідповідність еталону, але відповідність темі запитання;
- 0 балів – відповідь не наведена або не відноситься до теми запитання.

Отримані бали за відкриті та закриті тести додаються і є підсумковою оцінкою за вивчення навчальної дисципліни. Максимально за підсумковою роботою здобувач вищої освіти може набрати 100 балів.

7. Політика курсу

7.1. Політика щодо академічної доброчесності. Академічна доброчесність здобувачів вищої освіти є важливою умовою для опанування результатами навчання за дисципліною і отримання задовільної оцінки з поточного та підсумкового контролів. Академічна доброчесність базується на засудженні практик списування (виконання

письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання), плагіату (відтворення опублікованих текстів інших авторів без зазначення авторства), фабрикації (вигадування даних чи фактів) що можуть використовуватися в освітньому процесі. Політика щодо академічної доброчесності регламентується положенням «Положення про систему запобігання та виявлення плагіату у Національному технічному університеті «Дніпровська політехніка»:

http://www.nmu.org.ua/ua/content/activity/us_documents/System_of_prevention_and_detection_of_plagiarism.pdf.

У разі порушення здобувачем вищої освіти академічної доброчесності (списування, плагіат, фабрикація), робота оцінюється незадовільно та має бути виконана повторно. При цьому викладач залишає за собою право змінити тему завдання.

7.2. Комунікаційна політика.

Здобувачі вищої освіти повинні мати активовану університетську пошту.

Обов'язком здобувача вищої освіти є перевірка поштової скриньки на Office365 та відвідування групи дисципліни у Microsoft Teams.

Протягом часу самостійної роботи обов'язком здобувача вищої освіти є робота у рамках дисципліни дистанційно у застосунку Microsoft Teams та на корпоративній платформі Moodle (www.do.nmu.org.ua).

Усі письмові запитання до викладача стосовно дисципліни мають надсилатися на університетську електронну пошту або до групи у Microsoft Teams.

7.3. Політика щодо перекладання.

Роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин оцінюються на нижчу оцінку. Перекладання відбувається із дозволу деканату за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний).

7.4. Відвідування занять.

Для здобувачів вищої освіти денної форми відвідування занять є обов'язковим.

Поважними причинами для неявки на заняття є хвороба, участь в університетських заходах, відрядження, які необхідно підтверджувати документами у разі тривалої (два тижні) відсутності.

Про відсутність на занятті та причини відсутності здобувач вищої освіти має повідомити викладача або особисто, або через старосту.

Якщо здобувач вищої освіти захворів, ми рекомендуємо залишатися вдома і навчатися за допомогою дистанційної платформи.

Здобувачу вищої освіти, чий стан здоров'я є незадовільним і може вплинути на здоров'я інших здобувачів вищої освіти, буде пропонуватися залишити заняття (така відсутність вважатиметься пропуском з причини хвороби).

Оцінки неможливо отримати під час консультацій або інших додаткових годин спілкування з викладачем. За об'єктивних причин (наприклад, міжнародна мобільність) навчання може відбуватись дистанційно - в онлайн-формі, за погодженням з викладачем.

7.5. Політика щодо оскарження оцінювання. Якщо здобувач вищої освіти не згоден з оцінюванням його знань він може оскаржити виставлену викладачем оцінку у встановленому порядку.

7.6. Зарахування результатів навчання, які отримані у неформальній освіті.

Здобувачі вищої освіти має право на зарахування результатів навчання, які отримані у неформальній освіті, за окремими темами або видами навчальної активності із попереднім погодженням з викладачем дисципліни та гарантом освітньої програми. Визнання результатів здійснюється за наявності відповідних сертифікатів.

7.7. Студентоцентризований підхід

Для врахування інтересів та потреб студентів на початок вивчення курсу здобувачам вищої освіти пропонується відповісти у системі Moodle на низку питань щодо інформаційного наповнення курсу. Відповідно до результатів опитування формується

траєкторія навчання з урахуванням потреб студентів. Під час навчання студенти реалізують своє право вибору індивідуальних завдань практичних завдань.

Наприкінці вивчення курсу та перед початком сесії здобувачам вищої освіти пропонується анонімно заповнити у системі Moodle електронні анкети для оцінки рівня задоволеності методами навчання і викладання та врахування пропозицій стосовно покращення змісту навчальної дисципліни. За результатами опитування вносяться відповідні корективи у робочу програму та силабус.

8. Рекомендовані джерела інформації

Базові

1. Електронне урядування та електронна демократія : навчальний посібник : у 15 ч. / за заг. ред. А.І. Семенченка. Київ, 2017. Київ: ФОП Москаленко О. М., 2017.
2. Куйбіда В. С., Карпенко О. В., Наместнік В. В. Цифрове врядування в Україні: базові дефініції понятійно-категоріального апарату. *Вісн. НАДУ. Серія "Державне управління"*. 2018. № 1. С.5–11.
3. Цифрове врядування : монографія / О. В. Карпенко, Ж. З. Денисюк, В. В. Наместнік [та ін.] ; за ред. О. В. Карпенка. Київ : ІДЕЯ ПРИНТ, 2020. 336 с.

Нормативні документи

1. Деякі питання діяльності підрозділів з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації центральних та місцевих органів виконавчої влади та заступників керівників центральних органів виконавчої влади, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 березня 2020 р. № 194. UPL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/194-2020-п#Text>
2. Деякі питання електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.09.2016 № 606. Урядовий кур'єр, 2016. № 172.
3. Деякі питання цифрового розвитку : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.01.2019 №56. Урядовий кур'єр, 2019.
4. Деякі питання цифрового розвитку: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 січня 2019 р. N 56. UPL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56-2019-п#Text> .
5. Конвенція про кіберзлочинність від 23 листопада 2001 року // Офіційний вісник України. – 2007. – № 65. – Ст. 253.
6. Опис рамки цифрової компетентності для громадян України. 2021 URL: https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/news_post/2021/3/mintsifra-oprilyudnyue-ramku-tsifrovoyi-kompetentnosti-dlya-gromadyan/OP%20ЦК.pdf
7. Положення про Міністерство цифрової трансформації України : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 вересня 2019 р. № 856 UPL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-п#n12>.
8. Про доступ до публічної інформації. Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>
9. Про електронні довірчі послуги. Закон України від 5 жовтня 2017 року № 2155-VIII - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text>
10. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки. Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695
11. Про затвердження завдань Національної програми інформатизації на 2022-2024 роки Постанова Верховної Ради України від 8 липня 2022 року № 2360-IX
12. Про затвердження плану дій з реалізації принципів Міжнародної хартії відкритих даних Розпорядження Кабінету міністрів України від 21 листопада 2018 р. № 900-р

13. Про затвердження форматів електронних повідомлень та обміну даними системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів. Наказ Державного агентства з питань електронного урядування України від 13.08.2018 № 51

14. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України. Закон України 5 жовтня 2017 року № 2163-VIII - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>

15. Про регіональну програму інформатизації „Дніпропетровщина: цифрова трансформація” на 2023 – 2025 роки. Рішення Дніпропетровської обласної ради від 14.10.2022 № 216-13/VIII. URL: <https://oblrada.dp.gov.ua/rishennia/pro-regionalnu-programu-informatiz/>

16. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 року "Про Стратегію кібербезпеки України" Указ Президента України від 15 березня 2016 року - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/96/2016#Text>

17. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні. Розпорядження Кабінету міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-p#Text>

18. Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації. Розпорядження Кабінету міністрів України від 8 листопада 2017 р. № 797-р - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-p#Text>

19. Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації. Розпорядження Кабінету міністрів України від 3 березня 2021 р. № 167-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-p/print>

20. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації. Розпорядження Кабінету міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-p#Text>

Додаткові

1. Бородін Є. І., Квітка С. А. Формування цифрових компетентностей публічних службовців. *Інформаційно-ресурсне забезпечення освітнього процесу в умовах диджиталізації суспільства* : збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції, 10 листопада 2022 р. – Київ : Науково-методичний центр ВФПО, 2022. – 153 с. С.100-104

2. Квітка С. А., & Бардах О. Ю. (2021). Впровадження цифрових технологій в муніципальне управління: особливості впливу депутатів місцевих рад. В І. В. Шпекторенко (Ред.), *Теоретичні та практичні аспекти формування компетентності депутатів місцевих рад України*. (Монографія). (с. 242-247). Дніпро : ГРАНІ.

3. Квітка С., Титаренко О., Мазур О. Оцінка стану цифрового розвитку адміністративно-територіальних одиниць Дніпропетровської області. *Аспекти публічного управління*. 2019. Т. 7, № 11. С. 15–25. URL : <https://doi:10.15421/151952>.

4. Квітка С.А. Цифрові трансформації як сучасний тренд періодичного циклу розвитку суспільства. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України*. Спецвипуск. 2020. С. 131–134. URL : <http://doi.org/10.36.030/2664-3618-2020-si-131-134>

5. Квітка С.А., Мазур О.Г. Доступ до мережі Інтернет через мобільні пристрої: світовий досвід та перспективи розвитку в Україні. *Аспекти публічного управління*. 2019. Т. 7, № 9–10. С. 5-18. URL : <https://doi: 10.15421/151944>.

6. Квітка Сергій, Фургалю Денис. Роль цифрового громадянства для стійкості та розвитку громад в Україні. Забезпечення стійкості, ревіталізації та розвитку територій і громад в Україні : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, м. Дніпро, 4 травня 2023 р. / за заг. ред. І. А. Чикаренко; Т.В. Маматової. Дніпро : НТУ «Дніпровська політехніка», 2023. 260 с. С.89-92.

7. Квітка, С. (2020). Цифрові трансформації як сучасний тренд періодичного циклу розвитку суспільства. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України. Спецвипуск*. 2020. С. 131–134. <http://doi.org/10.36.030/2664-3618-2020-si-131-134>
8. Квітка, С., & Мазур, О. (2019). Доступ до мережі Інтернет через мобільні пристрої: світовий досвід та перспективи розвитку в Україні. *Аспекти публічного управління*, 7(9-10), 5-18. <https://doi.org/10.15421/151944>
9. Квітка, С., & Мазур, О. (2023). Особливості державної політики протидії соціальним конфліктам на основі розвитку співробітництва громад з використанням мережевого управління та смарт-спеціалізації територій. *Аспекти публічного управління*, 11(1), 86-93. <https://doi.org/10.15421/152312>
10. Квітка, С., & Рибченко, А. (2022). Реалізація державної політики цифрового розвитку щодо боротьби з етнічними конфліктами. *Аспекти публічного управління*, 10(6), 5-13. <https://doi.org/10.15421/152237>
11. Квітка, С., Новіченко, Н., Гусаревич, Н., Піскоха, Н., Бардах, О., & Демошенко, Г. (2020). Перспективні напрямки цифрової трансформації публічного управління. *Аспекти публічного управління*, 8(4), 129-146. <https://doi.org/10.15421/152087>
12. Квітка, С., Новіченко, Н., & Бардах, О. (2021). Штучний інтелект у муніципальному управлінні: вектори розвитку. *Аспекти публічного управління*, 9(4), 85-94. <https://doi.org/10.15421/152140>
13. Квітка, С., Титаренко, О., & Мазур, О. (2019). Оцінка стану цифрового розвитку адміністративно-територіальних одиниць Дніпропетровської області. *Аспекти публічного управління*, 7(11), 15-25. <https://doi.org/10.15421/151952>
14. Мазур О. Г. Особливості впровадження новітніх управлінських концепцій: регіональна модель модернізації адміністративних процесів в органах публічного управління в умовах цифрової трансформації суспільства / О.Г. Мазур, О.О. Соколовська. *Аспекти публічного управління*. 2020. № 8(5). С. 107 – 116. URL: <https://doi.org/10.15421/152099>
15. Наместнік В. В. Цифрова компетентність публічних службовців: сутність поняття. Інституціоналізація публічного управління в Україні в умовах євроінтеграційних та глобалізаційних викликів : матеріали щоріч. Всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 24 трав. 2019 р.) : у 5 т. Київ, 2019. Т. 4. С. 67–86. 18.
16. Новіченко, Н. (2020). Цифрові компетентності у системі ключових компетентностей людини для навчання протягом життя: тенденції розвитку в Європі та в Україні. *Аспекти публічного управління*, 8(1 SI), 54-59. <https://doi.org/10.15421/152041>
17. Новіченко, Н. (2021). Цифрові компетентності громадян та публічних службовців: рамки взаємозв'язку. *Аспекти публічного управління*, 9(6), 33-38. <https://doi.org/10.15421/152167>
18. Новіченко, Н. (2021). Цифрові робочі місця в системі управління. *Аспекти публічного управління*, 9(SI (1), 20-23. <https://doi.org/10.15421/152154>
19. Цифрова адженда України – 2020. Концептуальні засади. Першочергові сфери, ініціативи, проекти цифровізації України до 2020 року. / НІТЕСН office. грудень 2016. 90 с. URL: <https://ucci.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf>.
20. Kvitka S. A., & Mazur O. G. (2020). Directions of development of digital society in Ukraine: by case of Dnipropetrovsk region. *Modern Management Review*, Vol. XXV, 27 (1/2020). P. 21-30

Інформаційні ресурси

1. Аспекти публічного управління. Науковий фаховий журнал. URL: <https://aspects.org.ua/index.php/journal>
2. Верховна Рада України: офіційний веб-портал. URL: <http://rada.gov.ua/>

3. Головний правовий портал України.
URL: <http://www.ligazakon.ua/>
4. Кабінет Міністрів України: офіційний веб-портал.
URL: <http://www.kmu.gov.ua>
5. Міністерство цифрової трансформації URL: <https://thedigital.gov.ua>
6. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.
URL: www.nbuv.gov.ua
7. Портал відкритих даних
URL: <https://data.gov.ua>
8. Президент України: офіційне Інтернет-представництво.
URL: <http://www.president.gov.ua/>
9. Центр політико-правових реформ.
URL: <http://www.pravo.org.ua/>
10. Australian Government Digital Transformation Agenda. 2018. URL :
<https://www.dta.gov.au>